

Brassai Sámuel és a muzsika.

1.

Brassai sokoldalú és sokirányú tudományos munkásságot fejtett ki, általában a magyarság utolsó polihisztorának tartják, de alig volt életében valami, ami szívéhez közelebb állott volna a zenénél. A zenének, mint művészetnek volt igazi önzetlen szerelme, bár maga, mint előadó még műkedvelőnek is jelentéktelen volt.

Mint gyermek Torockószentgyörgyön lakott, ahol apja unitárius vap volt. Itt a Thoroczky grófok Weiss nevű házitanítójától kapta az első zongoraleckéket,¹ állítólag már kis gyermekkorában önmagától kezdett hegedülni. Minthogy a szülői házban nem volt zongora, a billentyűzetet asztalra rajzolta és így tanult hangszer nélkül zongorázni, asztallapon gyakorolt kottából, ahogy maga mondta egy újságírónak: „Eként tanultam zenét, zene nélkül“.² Mikor zongorához jutott, annál nagyobb élvezettel játszott és boldog volt, hogy fülével is hallhatta játékát.

1818-ban Hunyadmegyébe kerül a Makrai-családhoz nyelv- és zenetanítónak,³ de ott nem marad sokáig. Vissza megy Kolozsvárra, ahol Ruzitska György konzervatoriumi igazgatótól tanul szorgalmasan zongorázni. Nem sokáig marad itten, Gróf Bethlen Károly tanítót keres fia mellé. Gróf Bethlen megvizsgáltatja Brassai képességeit Bogdánffi Gábor postamesterrel, aki híres zeneértőnek számított Kolozsváron és aki az 1819-ben megalakult Musicale Institutum ú. n. középső bizottságának volt tagja.⁴ Bogdánffi úgy látszik meg volt elégedve Brassai muzsikai tudásával, mert melegen ajánlotta őt klaviermesternek. Hat évig házitanító Brassai

---

¹ Fitz József: Brassai Sámuel. Monografia. Budapest, 1911. (26. lap.)

² „Kolozsvár“ c. lap. 1890. évf. 103—104 lap.

³ Lenyomat az Erd. Múz. 1897. szept.-dec. füzetéből.

⁴ A kolozsvári Zenekonzervatorium alakuló ülésének 1819 június 11-iki jegyzőkönyve.

Bethlenben. A falusi magányban sokat tanult Brassai és elképzelhető, hogy a zene iránt érdeklődő embernek milyen nagyszerű szórakozást jelenthetett a muzsika.¹ A Bethlen-család a telet rendszeren Kolozsváron töltötte és így Brassainak alkalmá volt az akkor még szépen fejlődő kolozsvári zenei életbepcsolódni. Bécsbe is felrándult a grófi család és ott az operában és egyéb zenei megmozdulásokban a házitánító ízlését fejleszthette. Kolozsvárt a Nemzeti Színházban rendszeres operaelőadások voltak, azokat bizonyára látogatta főúri gazdájának családjával. A XIX. század elejei kolozsvári operaelőadások műsorán Verdi, Rossini, Aubert, Meyerbeer művei állottak. Az sem valószínűtlen, hogy ott volt az első magyar dalműnek, Ruzitska József Béla futásának bemutatóján, (1822. XII. 26.) melyet a kolozsvári Nemzeti Színházban akkor játszottak először.² Brassai 1826 táján gróf Bethlen Jánoshoz megy Rettegre, kinek két leányát tanítja. 1832-ben már özv. gróf Kendeffy leányának, Katinkának nevelője. 1834-ben Kendeffyékkel Bécsbe, majd Velencébe utazik. Ekkor hallgatja meg bécsi a császári lovardában Händel Belsazar c. oratoriumát, melyet bécsi művészek és műkedvelők adtak elő Ferenc császár feleségének születése napján. A művet 307 hangszer, 527 énekes és 4 szólista adta elő. Karmester Weigl József, az első hegedűk előjárója Helmesberger híres művész, a másodhegedűsök vezetője egy műkedvelő volt. A magánénekesek az udvari operából kerültek ki és köztük volt Hönig Karolina is. A zenekar összeállítását következően írja le: 59 első hegedűs, ugyanannyi második hegedű, 40 viola, 40 kisbőgő, 30 nagybőgő, 12 flóta és oboa, 12 klarinét, 12 fagot és rézkürt, 4 kontrafagot, 6 trombita, 5 puzon, 130 szoprán, 121 alt, 126 tenor és 150 basszus. A bemutató előadáson 6—10.000 ember lehetett jelen. Azt írja: „... akit a munka belső érdeme nem bájoit, azt a külső érzékek meghatódása bámította el“, de fájdalommal kellett tapasztalnia, hogy a közönség nagy része únta a művet. A sajtó is megjegyezte, hogy a műnek külföldön sokkal nagyobb volt a sikere, mint a „musicalis Bétsben“. Sokan elmentek előadás közben. Általában a nagy Händel művet inkább eltúrte, mint becsülte a közönség, de azért volt a szerzeménynek olyan része, melyet meg kellett ismételni.

---

¹ Nemzet. 18.7, (166 lap).

² Erd. Helikon, 1939, májusi szám. (344—350 oldal.)

A bemutató előadás 1834. nov. 6-án volt, ezen a császárnő, az ifjú király és királynő is megjelent. A siker nem volt olyan, „mint kívánta volna az igazi classicitast becsülni tudó aestheticus“. Brassai csak a második előadást hallgathatta meg (nov. 9-én), de bánta, hogy nem hallhatta meg kétszer, mert „Händel compositiójának kétszeri hallása sem elég“.¹

A főúri házakba való nevelősködés jó hatással volt Brassai fejlődésére, mert az általános műveltség, a szépművészetek iránti szeretet, azoknak értése, a zene művelése akkor még jóformán hagyomány volt a főúri körökben. A téli időnyt rendszeresen tanítványával Kolozsvárt töltötte, ahol a Szebenből Kolozsvárra került kormányzók köré gyűltek Erdély művelt és számottevő egyéniségei. A főúrak között sok volt a zene iránt érdeklődő és Kolozsvárt a fiatal zenekonzervatorium körül élénk zenei élet fejlődött ki. A konzervatorium fővédnöke gróf Bánffy György volt, Erdély gubernátora, az első magyar zeneiskolának működését pedig olyan főúrak biztosították, mint gróf Teleky Pál, gróf Bethlen János, gróf Bethlen Antal, gróf Bánffy Dénes, gróf Eszterházy Dénes, báró Apor Lázár, gróf Kornis Mihály, akik egyszersmind az intézet alapítói voltak. Ilyen magasműveltségű főúrak társasága termékenyen kellett, hogy hasson a fiatal Brassai fejlődésére. Így minden műveltségi és zenei megmozdulásnak is, helyzeténél fogva közvetlen résztvevője lehetett. Mint a főúri házak zenei nevelője bele kellett kapcsolódnia minden házuknál folyó zenélésbe vagy zenei vitába. A konzervatorium hamar beválasztotta választmányi tagjai sorába és rendszeresen látogatta az intézet által rendezett muzikális akadémiákat: hangversenyeket.

1834-ben Brassai elkerül a Kendeffy családtól Kolozsvárra, ahol lapot szerkeszt Kriza Jánossal a költővel. Nagyobb vitába keveredett Szilágyi Ferencsel a Múlt és Jelen szerkesztőjével, aki Brassaira annak egyik bírálata miatt, melyet könyvről írt, megneheztelt. Szilágyit, aki ekkor már a Tudományos Akadémia tagja volt, nagyon bántotta, hogy őt Brassai, az egyszerű kis szerkesztő, bírálni meri. Egyik írásába így ír róla: „Ki ez a Brassai Sámuel — sokan kérdezték itt helyben tőlem, s fő polcon levők is, valamint kis hazánk különböző részeiből érkezett levelekben is tévének hozzám ilyen kérdést“... Ez ismeretlen és iskolai tanu-

---

¹ Nemzeti Társalkodó. 1834 év 24-ik szám. (378—381 oldal.)

lást soha és sehol nem végzett, de udvarokon néha *klaviermesteri*, néha nevelői hivatalt folytató, most már magát újságírásra adó s így mindenhez kapkodó ifjú . . . a literatori pályában lépést, rögvest recensensi munkálkodással kezdi.“ A klaviermester cím rajta maradt. Volt neki máskor is kellemetlensége a muzsika miatt. Mikor Káli Nagy Lázár az unitárius kollégium felügyelő-gondnoka tanárnak ajánlotta, ezeket mondja Brassai mentségére: „Az amit némely gondolatlanok ellen tán vethetnének, hogy ő klaviert is tanított, az néki csak dicsőségére szolgálhat, mert azt is csupán önerején tanulta.“ Úgy látszik voltak, akik a tanárrá választása ellen azzal érveltek, hogy ő klaviert tanított, ami nem férhet össze a tudós tanár állásának méltóságával.

Mikor a Tudományos Akadémiába való beválasztásáról volt szó, minthogy Brassainak olyan sokoldalú volt a tudása, minden osztály dicséri, a másik osztálybeli érdemeit. Általában azt mondják: „Brassai mindent tud, amit csak tudni lehet, ő nagy filológus, filozófus, matematikus, botanikus, kritikus, historikus, grammatikus, statisztikus, lingvista, belletrista, polémista és jurista, és ezen felül muzsikus is.“¹ Mikor a Tudományos Akadémián az egyes osztályok Brassait rendes tagságra kellett volna jelöljék, az akadémia öt osztálya közül, egyik sem tudta, melyiknek lenne közülük kötelessége Brassait jelölni, végül is azt mondták: „Brassai nagy tudós ugyan, de hát még milyen nagy zeneértő! válassza meg hát a konzervatórium.“

Brassai már jőnevű ember volt, mikor még szemére vetették, hogy zongoratanító volt. Kőváry László is mondja egyik dolgozatában: ² „Mint író bizonyos hírnek örvendett. De hátránya volt, hogy csak klaviermester, zongorát tanított volt Bethlenben a Bethlen grófoknál.“

1835/37 között, míg Erkel Ferenc Kolozsvárott élt, mint karmester a színháznál, a később olyan híres magyar dalműszerzővel nagy barátságban volt Brassai. Sokat vitázott vele muzsikáról. Bizonyára együtt is játszottak négykezes zongoramuzsikát.

Brassai életében a zene mindig igen fontos szerepet játszott. Hajnalban kelt. Első útja papucsban és házikábitban a zongorához vitte, este pedig rendszeren olyan házhoz ment, ahol zenét lehetett hallgatni, de ha más nem akadt, Móti cigánybandáját hallgatta.

¹ Jókai: Életemből. 1865. II. kötet, 307 oldal.

² Keresztény Magvető 1897. júniusi szám.

1851-ben Pesten van, ahol újságíráskodik, majd 1852-től a Szőnyi Pál magángimnáziumában tanárkodott. Egyike volt ez a főváros leghíresebb iskolájának, itt a mathezis mellett a zenéről is tartott előadásokat. Az intézet élére később (1856) Gönczi Pál került, kivel Brassai bizalmas barátságban volt. Pesten főképp olyan családokhoz járt, akinél muzsikáltak. Gyakran volt együtt régi barátjával, Erkel Ferencsel és családjával, de sokat járt Huber Károlyékhoz is, aki igen jó hegedűs és zenetanár a fővárosban.¹ A Huber családban sok jó zenét lehetett hallani, hisz olyan ember hegedűlt, aki később Európa egyik leghíresebb hegedűsének számított: Hubay Jenő. Állandó kamarazenélés folyt a házban és ezekről Brassai alig hiányzott. A Huber házban minden zenei nagyság megfordult, aki akkoriban Pestre vetődött, és valahányszor ilyen híresség érkezett Huberékhez, Brassai is pontosan bekapogtatott. Atyafiság is kötötte a Huber családhoz, Hubay Jenő bátyjának Zoltánnak volt a keresztapja. Hubay Zoltán minden nevenapjára levéllel köszöntötte keresztapját. A leveleket Brassai híven megőrizte. Ma az unitárius kollégium könyvtárában található ezek a kedvesen gyermekes írások.

Gönczi Pál családjához is bejáratos volt. Gönczi tanártársa leányát, Etelkát kis gyermekora óta tanította zongorázni. Gönczi Etelkához, a későbbi Dr. Csiky Kálmán műegyetemi tanár nejehez, kedves zongoratanítványához, mindig meleg barátság fűzte.

Báró Eötvös József a családjával is a zene révén került bizalmas barátságba. Eötvös feleségével, Rosty Annával rendszeresen játszott zongorán négykezest.

Alig volt Pesten tartózkodása alatt olyan hangverseny, melyen meg ne jelent volna. Hosszú, nyurga alakja, ősz, okos feje közismert volt a pesti hangversenytermekben. A korai ifjúságától kifejlődött zenei érzék és érdeklődés, a jó muzsikusokkal való állandó érintkezés, a sok olvasás, tanulás, a jó hangversenyek hallgatása erősen kifejlesztették zenei ízlését, így hát nem meglepő, hogy egy-egy jó hangversenyre kocsin megy fel Pestre, Bécsbe, Berlinbe, vagy Münchenbe. Bár kedvenc hangszere a zongora volt és azon bizonyára elég jól is játszott, mert különben nem kísérhette volna a nagy Ernstet, mikor a világhírű Elégiját játszotta, szívesen muzsikált harmóniumon is, melyen Bach fugái orgona-

---

¹ Ruzitska Béla: Brassai, mint zenész. (Kézirat.)

szerűen érvényesülhettek. Házi muzsikálásoknál azonban, ha kellett brácsát sőt csellót is játszott.

Öreg koráig szorgalmasan zongorázott és akkor is csak azért hagyta abba, mert ujjai már erősen reszkettek. Remek angol szerkezetű zongorája volt szobájának legszebb dísze, melyen halomszámra állottak a hangjegyek, közöttük a legfrissebben megjelent művek is. Volt egy szép Christian Neubauer (Budae 1835) gondonkája, mely jelenleg a kolozsvári unitárius kollégium tulajdona. Ez a hangszer a jó nevű magyar hangszerkészítőnek egyik legszebb műve.

Bármennyire is örült a pesti élénk zenei életnek és a sok zenei élvezetnek, melyet a főváros hangversenyélete, operái nyújtottak, Brassai mégis visszavágyott Kolozsvárra. Vágya teljesült, mert 1859-ben megint megválasztják a Kolozsvári Unitárius Kollégium tanárának. Minthogy itt nem tudta kielégíteni zene iránti váromlását, mert ritkábban fordultak meg zenei nagyságok, műkedvelő zenéléseket rendezett, hogy legalább ilyen módon jusson komoly muzsikához. Vagy a saját lakásán, mely a múzeumkertben volt, vagy ismerőseinél, hetenként összejöttek a város jobb műkedvelői és hívatásos muzsikusai zenélni. Főképpen kamarazenélés folyt. Ő maga vagy zongorázott, vagy brácsázott-csellózott, aszerint, hogy milyen hangszerre volt szükség az együttesben. Mindkét hangszeren a játékot magától, mester nélkül tanulta meg. Állítólag zongorán jól játszott. A Beethoven szonátákat mind ismerte és hangjegy nélkül játszotta.¹ Dr. Vajda Emil tanár, aki a győri zeneiskolának volt igazgatója, maga is jó hegedűs, aki gyakran játszott mint műkedvelő hangversenyeken és a kolozsvári Nagy Gábor-féle vonósnégyesnek tagja volt, személyesen jól ismerte Brassait, és azt mondja, hogy még a nyolcvanas években élvezet volt őt zongorázni hallani.² Brassai vezette be Kolozsvárra a hetenkinti előre megállapított napon való rendszeres kamarazenélést. Ezek a muzsikálások olyannyira beidegződtek e városban, hogy a kamarazene együttesek még ma is a Brassai által bevezetett rendszer szerint folynak magán-házaknál. Ő maga életében mindig együttesek szervezésén fáradozott és mindenkit beszervezett, aki

¹ Kozma Ferenc: Brassai Sámuel, mint aesthetikus. Budapest, 1900. (32. oldal).

² Kolozsvár c. napilap 1890 évf. június 19-iki szám.

csak alkalmas volt a játékra ilyen házi kamarazene együttesekbe. Kozma Ferenc: Brassai, mint aesthetikus c. dolgozatában¹ összeállította azok névsorát, akikkel Brassai Kolozsvárt együtt muzsikált. Ezek közül ismertebb és jobb muzsikusok voltak: Erkel Ferenc, a kitűnő zeneszerző, karmester és zongoraművész Ruzitska György a zenekonzervatorium egykori igazgatója, kitől Brassai zongorázni is is tanult. (Kozma említett könyvében tévesen azt írja, hogy a konzervatórium első igazgatója volt, holott a zeneiskola, mely 1819-ben, mint az első magyar ilyenemű intézet nyílt meg, előtte több igazgató vezetését túlélte. Az iskolai igazgatók alakulásától Ruzitskáig: Polcz Antal és Gross Peter József voltak. Ruzitskát csak 1835-ben választották meg igazgatónak.²) Brassainak még muzsikáló társai voltak: Mátéfy Károly törvényszéki bíró, akit Liszt Ferenc, mikor 1846-ban Kolozsvárt hangversenyzett, magával akart vinni művészi körútra, Id. Bodor Pál és Id. Dr. Hintz György gyógyszerész, a konzervatórium egykori elnöke, (előbbi gordonkás, úóbbi hegedűs), Ruzitska Béla pénzügyi tanácsos (gordonka), Wachsmann Ede dr. orvos (hegedű és brácsa), Dr. Bélteky Ferenc orvos (hegedű), Watterflied pénzügyi hivatalnok (hegedű és brácsa), Gegenbauer József magán zeneiskola tulajdonosa (zongora), Boer Gergely áll. tanítóképezdei tanár, (hegedű), Nagy Gábor a Központi Szálloda tulajdonosa (hegedű), Pákey Lajos építész, az Unitárius Kollégium tervezője (gordonka).

Brassai már 1835-ben működő tagja volt a Kolozsvári Musikai Egyesületnek (a Konzervatóriumnak), mint ezt az 1835. nov. 15-én tartott választmányi ülés jegyzőkönyve tanúsítja. Zenei kérdésekben pedig olyan nagy volt a tekintélye, hogy mikor 1840-ben Ruzitska György igazgató egyik tanárjával Reich-el az előadandó darabok miatt összeveszett és az összetűzés olyan súlyos volt, hogy Ruzitska lemondott igazgatói állásáról, 1840 januárjában pedig háromszori tárgyalás után sem tudták őket megbékíteni, a konzervatórium háromtagú egyeztető bizottságot küldött ki, melynek feje Brassai Sámuel volt. Az ő tekintélyével sikerült az ellentéteket elsimítani és mindkét féllel az egymás ellen emelt vádakot visszavonatni. Brassait a konzervatórium tiszteletbeli tagjai közé választotta, ami

---

¹ M. K. Tudományos Akadémia kiadása 1900. (33 oldal.)

² Ürmössy Lajos: Kolozsvári Zene-Conzervatorium története 1819—1878-ig. Kötőt kézirat, melyből Ruzitska Lajos készített jegyzeteket és melyeket Dr. Ruzitska Béla egyet. tanár bocsájított rendelkezésemre.

pedig nagy megtiszteltetés volt, mert ezzel a címmel az intézet olyan egyéniségeket tüntetett ki, mint Erkel Ferenc, Liszt Ferenc, Joachim József, Brahms, hogy csak az egész híreseket említsük.

1864-ben Brassai maga köré gyűjtötte a jobb muzsikusokat, jobbára azokat, akiknek nevét már fentebb megemlítettem és egy Házi Zenekört alakított, illetőleg szervezett, melynek célja éppen a kamarazenének belterjes művelése volt.

Kolozsvárt Brassai idejében rendszeresen folyt a házimuzsika Dr. Szabó József megyei főorvos házában, kinek felesége jó énekesnő volt. Itt találkoztak a város legjobb és legértelmesebb muzsikusai. Brassai sem hiányzott ezekről az összejövetelekről. Ha kellett maga is leült játszani, de szívesen hallgatta mások muzsikálását. Dr. Szabó József halála után Gegenbauer József zene-tanár házában találkoztak a muzsikusok. Ekkor már nyilvános matinékat is rendeztek, melyeken előre elkészített műsorokat játszottak a meghívott közönségnek. Az előadásoknak és műsorok összeállításának, valamint a betanításnak is leglelkesebb és legodaadóbb munkása Brassai volt, kinek jó ízlése biztosította a zenélések értékét és sikerét is.

Brassai nem lépett fel nyilvánosan, de saját kedvteléséből hetenkint rendszeresen muzsikált. Legszívesebben zongorán játszott négykezeseket, vagy kísért énekeseket. A meghitt magántársaság volt az ő zenéléseinek igazi terepe. A hét előre megállapított napjain zenélt Dr. Szabó József leányával Máriával a későbbi Dr. Szöcs Emilnével, Bokros Ádámné Mosel Gizellával, Mosel Antalnival, Gál Elekné Mosel Jolánnal, László Józsefné Cseh Bertával, Dr. Brandt Józsefné Gyarmathy Laurával, Horváth Paulával, Barcsay Domokosné Korbuly Idával és Rigó Anna zongoraművésznővel. Rigót ő taníttatta a budapesti Zeneakadémián, majd tanulmányai folytatására Bécsbe küldötte Leschetitzkyhez, az akkori idők legdrágább és leghíresebb zongoratanárához. Mikor pedig tanulmányait befejezte 1000 forintért Bösendorfer zongorát vett neki. Rigó Annát nagy tehetségűnek tartotta és mindent elkövetett, hogy képességei ne maradjanak kiaknázatlanul.

Dr. Ruzitska Béla egyetemi tanár mondja Brassai mint zenész c. kéziratában, „Nagyon jól emlékszem, hogy mint kis diákot, ha szüleim valami üzenettel, vagy levéllel Brassai bácsi Sétatér-utca 15 sz. alatti, (később Bartha Miklós-utca 20 sz.) lakására küldtek, amely a város legelső fényképésze, Veress Ferenc házának udvar-

felőli részében, közvetlenül a Szamos malomárka melletti gondozott és ápolt gyönyörű díszkertben volt, rendszeren zongoranegykezes játzsása közben találtam“. Dr. Vajda Emil írja,¹ hogy kis gyermek kora óta jól ismerte Brassai bácsit, aki 1875/76-ban Veress Ferenc Sétatér-utcai házában lakott az udvari részen.“ (A ház helyén ma több emeletes palota áll.) „A nappaliban állott a zongorája és harmóniuma. Abban az időben Brassainál lakott Erkel Ödön, kit Erkel Ferenc nagybátyja a szoros barátság jussán néhány évig, míg a középiskoláit végezte Brassai gondozására bízott.“ Dr. Vajda, akkor még szintén diák, jóbarátja és osztálytársa volt Erkel Ödönnek. Vajda egyszer Erkelnél volt látogatóban, mikor Brassai váratlanul hazaérkezett és mesélte, hogy Bécsből jön, ahol meghallgatta Pattit, a világhírű énekesnőt, aki remekül énekelt. Brassai mindig hirtelen tűnt el Kolozsvárról, anélkül, hogy valakinek szólott volna és ugyanolyan váratlanul érkezett haza. Ilyenkor nagy városokba rándult egy-egy hangverseny meghallgatására. Más alkalommal, mikor Brassai ilyen újtjáról megérkezett, muzsikálva találta Erkel Ödönt Vajda Emillel. Kottatárából elővette Beethoven és Haydn hegedű-, zongoraszonátáit, eléjük tette, hogy játsszák őket. Míg játszottak, az öreg úr behunyta szemeit. Abba akarták hagyni a játékot, mert azt hitték elaludt. Brassai azonban azt mondta, csak folytassák, mert ő behunyt szemmel szereti élvezni a zenét.

Neki is volt Kolozsvárt házi vonósnégyes társasága, amelyben vagy brácsázott, vagy gordonkázott, az első hegedűt Mátéfy Károly vagy Ruzitskáné-Raczek Zsófia játsszotta.² Utóbbi világjáró hegedűművész nő volt, kit az orosz cár is meghallgatott, majd férjhez ment Kolozsvárra Ruzitska Bélához (1866) és ettől fogva Kolozsvárt élt. Későbbben, a férje halála után (1891-ben) a zene-konzervátorium meghívta a hegedű tanszék tanárnőjének, ahol 1919. dec. 27-én bekövetkezett haláláig tanított. Az ő tanítványai közül került ki az Amerikában jó hírnek örvendő hegedűművész és karmester: Kolar Viktor, valamint a párizsi Indig-quartettnek vezető hegedűse Indig Alfréd. A Ruzitska zenéléseinek állandó hallgatója volt Brassai. A legújabban megjelent hangjegyeket Brassai meghozatta és odaajándékozta a társaságnak, mellyel muzsikált. Így

¹ Kolozsvár c. napilap 1890. június 19-iki szám tárcája.

² Fitz József: Brassai Sámuel. Budapest, 1912. (261 oldal).

kerültek Brahms zongoranégyesei is a Ruzitska-családhoz. (Jelenleg a hangjegyek Dr. Ruzitska Béla egyetemi tanár birtokában vannak.)

Későbbben a Monostori-út egy földszintes házába költözött (ma Mussolini-út 18, a Bánffy-család palotája épült a helyére) itt is két udvari szobában lakott. „A belsőben állott a zongorája és kottái... A pompás zongora lecsukva áll az asztala mellett. Az ujjai reszketnek immár a billentyűkön“ — írja Szunyog: Brassai Sámuel című tárcájában.¹ Kitűnő Bösendorfer zongorája volt, melyen ismerőseivel muzsikált, vagy egyedül zongorázgatott kamaraműveket. Petelei István erdélyi elbeszélő, maga is műkedvelő brácsás, írja Brassai Sámuelről című cikkében:² „ebéd után hintaszékében ült kottás-könyvvel, Mozart oktáv-kiadásával és élvezettel olvasta... Mikor hallása meggyöngült, azért járt muzsikálás hallgatására: felét hallotta, felét tudta, hogyan kell lennie. Udvariasan bírálta játék után az összhangokat és tempókat“.

Harmoniumán rendszeren Bach-fugákat játszott. Egyszer, mikor egy barátja kereste fel, épen harmoniumozott. Nem zavartatta magát akkor sem, mikor az érkezett fészkelődni kezdett. A mű befejezése után üdvözölte vendégét és azt mondta: „Ne haragudj, hogy megvárakoztattalak, de Bach-al kellett előbb végeznem, nem szeretek semmit félig elvégezni és azután abbahagyni.“³

1876-ban Nagy Gábor műkedvelő hegedűs, kinek köszönhető, hogy az első magyar dalműnek (Ruzitska József: Béla futása) kéziratos vezérkönyve az Erdélyi Múzeum kéziratárába került,⁴ vonósnégyest szervezett. Ennek tagjai rajta kívül, aki első hegedűt játszott: Boer Gergely majd Vajda Emil, mindketten zenetanárok (második hegedűsök), Szita Sándor, a konzervatórium hegedű tanára, (későbbben a pesti opera brácsása lett), Mentovich Gyula, majd Petelei István író (brácsások), végül Dobokay Kálmán (kisbőgős) voltak. Ez az együttes évekig játszott és igen szorgalmasan gyakorolt. Brassai minden összejövetelükre elment, buzdította, tanította őket, magyarázatokat fűzött a művekhez. A társaság gyakran játszott sikerrel nyilvánosan. Nagy Gábor négyese 1879. III. 12-én,

---

¹ Kolozsvar c. napilap 1890 május 7 és 8 száma.

² Pesti Napló 1897 évf. 177 szám (június 27.)

³ Dr. Vajda Emil: Brassai Sámuel, mint a kamarazene kedvelője. Kolozsvar, 1890. június 19-iki szám.

⁴ Lakatos István: Az első magyar dalmű. Erd. Helikon 1939. májusi szám (344—350 lap).

mikor Liszt Ferenc a kolozsvári Nemzeti Színházban tartott nagy jótekonycélú hangversenyen játszott, szintén közreműködött. Ha világljáró művészek jártak Kolozsváron, úgy Nagy Gábor híres szállodájában a „Központiban“ laktak. Ilyenkor a vonósnégyes összejöveteleit meghallgatták a nála megszállott művészek. A Nagy Gábor négyes játszott Liszt, Menter Zsófia, Popper Dávid, Jan Becker (a híres flórenci vonósnégyes primáriussa) és gróf Zichy Géza előtt is. Brassai órák hosszat hallgatta, amint tanultak és ha megkérdezték, nem únja-e a gyakorlásukat, Brassai azt felelte: „Világért sem! A klasszikus zenével úgy vagyunk, mint egy gyönyörű festménnyel. Minél többször látjuk, vagy halljuk, annál több szépséget fedezünk fel benne. A klasszikus zene kiválóan megköveteli, hogy figyelemmel hallgassuk s minél többször, mert máskülönben nem érthetjük s nem élvezhetjük teljesen.“¹

Brassaitól sokat tanult a vonósnégyes társaság. Különösen a tempókat szerette bírálni, azokkal mindig elégedetlen volt. Bosszantotta a száguldás, mely a tiszta értelmezés rovására ment. A régi mesterek menuette tempói miatt vitázott sokat, sohasem voltak neki elég nyugalmasak. Tanácsait szívesen fogadták, mert tekintélyét növelte, hogy a híres flórenci vonósnégyes, mikor Kolozsvárt járt, az ő útasításai nyomán játszotta Beethoven op. 18-ból a negyedik vonósnégyest, Brassai kedvenc kvartettjét.

Brassai monostori úton levő lakásán maga is rendezett zenei matinékat, melyen a Nagy Gábor négyes soha nem hiányzott, de ott lehetett találni minden érdemes kolozsvárit, aki a zene iránt érdeklődött.

A nyolcvanas években Ruzitska Béla pénzügyi tanácsos és neje Raczek Zsófia hegedűművésznő házában is szerdán esténként rendszeresen kamarazenéltek, ezekre is hivatalos volt Brassai. A házi zeneestélyeken főképpen vonósnégyeseket játszottak. Itt mondotta Brassai a vonósnégyesről: „isteni zene, melynél tökéletesebbet, szebbet, felemelőbbet elképzelni sem lehet.“

Ruzitska Béláné, Raczek Zsófia hegedűművésznő Ruzitska Györgynél találkozott Brassai Sámuellel, mikor mint leány lejött Kolozsvárra hangversenyezni. Ruzitska György rendezte a hangversenyt, ott ismerkedett meg annak fiával Ruzitska Béla

---

¹ Dr. Vajda Emil: Brassai, mint a kamarazene kedvelője. Tárca a Kolozsvár c. lap 1890 június 19. számában.

pénzügyi tanácsossal, Dr. Ruzitska Béla egyetemi tanár apjával. Mikor Raczek Zsófiát Ruzitska Béla elvette és a világhírű hegedűművész, Kolozsvárt megtelepedett, Brassai Sámuel a zene vitte a házukhoz. A Ruzitska ház vonósnégyes estéin a ház asszonya játszott az első hegedűt, Boer Gergely, aki a lipcsei konzervatóriumot végezte, a második hegedűt, (öt időnként Kovács Kálmán helyettesítette) a brácsát Kuna majd Watterflied konzervatóriumi tanárok játszták) később Wachsmann Ede orvos és Dr. Lindner Gusztáv egyetemi tanár brácsázott, gondolkát pedig Ruzitska Béla, a háziúr játszott. Ezek az estélyeken rendszeresen klasszikusokon kezdtek (Haydn, Mozart, Beethoven) majd egy romantikus művet játsztak (Schubert, Mendelssohn, Schumann) végül az akkori idők egyik újromantikus szerzőjének művével fejezték be (Brahms, Grieg, Rubinstein, Tschaikowszki). Ruzitska Béla egyetemi tanár (a kolozsvári konzervatóriumnak is volt egy ideig igazgatója) egyik előadásában írja, (Brassai mint zenész. Kézirat.) hogy Brassai bácsi a régi vonósnégyesekről elragadtatással beszélt, de az újabb, különösen a programzene szerzőit erősen bírálta. Mikor a háziúr: Ruzitska Béla meghalt, a zenélés is megszűnt házában. A muzsikálások súlypontja áttevődött Dr. Lindner Gusztáv képviselő, egyetemi tanár (pénzügyi jogot adott elő) házába. Itt már főleg zongorakamarazenét játsztak, de Brassai azt is épen olyan élvezettel hallgatta, mint a tisztára vonóst.

Rigó Anna zongoraművész, tanulóinak befejeztével visszatért Kolozsvárra, Brassait ekkor ott találjuk a Rigó-ház muzsikáin. Ugyanazon időben Pákey műépítésznél is sok muzsika volt, de ott sem mulasztott volna el egyetlen alkalmat, ha adódott, hogy zenét hallgathasson.

1878 táján már romlott volt a füle, írtaiban egy 1878. febr. 5-ről keltezt, a budapesti Calderoni cég számláját találtam egy hallócsőről. Úgy látszik azzal próbálta javítani hallását. Még 1887-ben is buzgólkodik a város zenei életének fejlesztésén. Örökösen szervez, tervez, rendez, mert azt akarja, hogy a zene nyújtotta örömhöz minél többen juthassanak hozzá.

Lakatos István.

(Folytatjuk.)

IRODALOM.

Dr. Ferenczi Sándor: Kolozsvári Útmutató földtani, őslénytani, történelmi és természetrajzi vonatkozásokkal. 158 old. Kolozsvár 1941. „Erdély“ könyvnyomda.

Kolozsvári főgimnáziumunk szorgalmas és tudós tanára adta ki ezt az izlésesen kiállított könyvet, ami által igen hasznos szolgálatot tett mindazoknak, akik Kolozsvár környezetét, a város külső képét és szellemi irányát röviden megismerni akarják. De különösen a turistáknak és utazó idegeneknek nélkülözhetetlen kalauz. Megismerjük belőle főbb vonásokban a város földjének jellegzetességeit, ízelítőt ad történelméből, növény- és állatvilágából. Szemléltető képek kíséretében bemutatja a jelenlegi Kolozsvárt középületeivel, templomaival, hivatalaival, szórakozó- és mulató helyeivel. Megismertet a város szellemi életével, midőn elvezet a múzeumokba, az egyetemre, akadémiákra, a közép- és elemi iskolákba; felsorolja az irodalmi élet különböző megnyilvánulásait: a lapokat, folyóiratokat. Nem feledkezik meg a mezőgazdaságról, az iparról, kereskedelemről. Elősorolja a kolozsvári orvosok nevét és lakását az egyházi és állami intézményeket. Szóval az egész könyv körültekintő gondosságról és arról az igyekezetről teszen bizonyosságot, hogy az írója minden igényt ki akart elégíteni, amit egy ilyen „Útmutató“-val szemben támasztani lehet. A könyv értékét nagyban növelik azok a szép képek, amelyek a város templomait és középipületeit mutatják be. Végül párhuzamosan a román és az új magyar utcaneveket a kerületek megnevezésével sorolja fel a város területét ábrázoló térképpel. Ezt a könyvet mindenkinek olvasnia kell, aki rövid úton Kolozsvár külső és belső életéről tájékozódni akar. Mint minket különösebben is érdeklő részt, megemlíti, hogy az új utcanevek között a következő unitárius nagyokról nevezett utcák szerepelnek: Berde Mózes, Brassai, Dávid Ferenc, Ferencz József püspök, Heltai, Jakab Elek, János Zsigmond, Kövári László, Kriza János, Orbán Balázs, Székely Mózes-utca. Az érdekes könyv ára térképpel 1 Pengő.